

UN ORDRE ECONÒMIC JUST

F. Javier Vitoria Cormenzana

1. Interrompre i revertir una història de sofriment
2. El neoliberalisme i el desordre de la pobresa
 - 2.1. El creixement d'excedents humans
 - 2.2. El Catecisme neoliberal
 - 2.3. La crueltat de l'economia de mercat
 - 2.4. El neoliberalisme com a "religió"
 - 2.5. L'opi capitalista del poble
 - 2.6. No endimoniem el mercat
3. El cristianisme, mística per a un combat i un ordre solidari
 - 3.1. La mística de la confiança en un amor incondicional
 - 3.2. La realitat sota la mirada de l'amor incondicional
 - 3.3. Pràctiques intempestives de resistència i solidaritat
4. Conclusió: la malaltia i el miracle

Notes

Durant el 1999, *Cristianisme i Justícia* anirà dedicant els seus Quaderns a alguns dels reptes més urgents del proper mil.lenni. La llista probable d'aquests imperatius serà la següent:

- un ordre econòmic més just;
- escoltar el que diuen els pobres a l'Església;
- el desafiament ecològic;
- la igualtat, assignatura pendent;
- la violència, vergonya de la humanitat;
- l'atur: malaltia crònica;
- el tercer mil.lenni com a desafiament per a l'Església.

Comencem la sèrie amb aquest Quadern. El seu autor reconeix que "ni les esglésies ni el cristianisme tenen la solució a les seves mans". Però seria equivocat objectar allò que "només sabem criticar sense oferir solucions". Malauradament, l'imperatiu no rau *avui* a oferir solucions sinó a *convèncer-nos de la necessitat de cercar-les*. Quan va esclatar l'epidèmia de la SIDA no teníem ni una solució remota. Però la presència de la mort va convèncer de la necessitat de començar a buscar-la (i en pocs anys s'ha avançat aquí més que en diversos segles d'economia injusta). Si uns 35 o 40 milions anuals de morts per fam en un sistema sobreabundant i malgastador, no ens convencen que el sistema està malalt, ni tan sols començarem a buscar-hi solució. I després serà fàcil proclamar que "no hi ha cap alternativa possible".

D'altra banda, ja són moltes les veus que, a més de denunciar el sistema, estan començant a buscar solucions (unes de més radicals i altres de més immediates). El mateix autor del Quadern en cita algunes en la seva nota 27.

CiJ - desembre 1998

1. INTERROMPRE I REVERTIR UNA HISTÒRIA INACABABLE DE SOFRIMENT

"Nosaltres, els Membres de les Nacions Unides, havent convocat un període extraordinari de l'Assemblea General per estudiar per primera vegada els problemes de les primeres matèries i el desenvolupament, i considerar les dificultats econòmiques més importants amb les quals s'enfronta la comunitat internacional, tenint present l'esperit, els propòsits i els principis de la carta de les Nacions Unides de promoure el progrés econòmic i social de tots els pobles, proclamem solemnement la nostra determinació comuna de treballar amb urgència per l'establiment d'un nou ordre internacional basat en l'equitat, la igualtat sobirana, la interdependència, l'interès comú i la cooperació de tots els Estats, qualssevol que siguin els seus sistemes econòmics i socials, que permetin corregir les desigualtats i reparar les injustícies actuals, eliminar les disparitats entre els països subdesenvolupats, i garantir a les generacions presents i futures un desenvolupament econòmic i social que vagi accelerant-se en la pau i la justícia."

Una declaració en fals

Amb aquestes paraules s'introduïa una resolució sobre "Declaració de l'Establiment d'un Nou Ordre Econòmic Internacional", que l'Assemblea General de les Nacions Unides va adoptar l'1 de maig de 1974.

Gairebé vint-i-cinc anys després, la seva lectura invita a l'escepticisme. La història posterior l'ha convertit en "paper mullat". Els últims anys dels setanta van ser una tomba per al protagonisme dels països menys desenvolupats que havien presentat la declaració. Els vuitanta s'identifiquen com "la dècada perduda" per a aquests mateixos pobles. Els noranta, que són a punt d'acabar, ni han corregit les desigualtats, ni reparat les injustícies, sinó que han contemplat, "impassible el gest", com la bretxa de les desigualtats entre els països rics i els països pobres creixia sense parar. La celebració encara recent de l'*Any Internacional per a l'Eradicació de la Pobresa* (1996) tampoc no ha servit per acostar-se a un ordre internacional més just i solidari.

Avui la consecució d'aquest objectiu per a les generacions presents i futures està més en dubte que ahir.

El mur infranquejable dels interessos

La trajectòria d'aquesta inacabable història ha desautoritzat amb els seus fets la filosofia de la declaració. I va ser així des del principi. El dia 12 de desembre del mateix 1974, l'Assemblea General de les Nacions Unides va aprovar, en

continuïtat amb aquella declaració, la "Carta de Drets i Deures Econòmics dels Estats" amb 120 vots a favor. La unanimitat va ser impossible en aquesta ocasió. Tots els vots en contra (6) i les abstencions (10) eren de països rics: d'una banda, Alemanya Occidental, Bèlgica, Dinamarca, Estats Units, Gran Bretanya i Luxemburg, i de l'altra, Àustria, Canadà, Espanya, França, Holanda, Irlanda, Israel, Itàlia, Japó i Noruega¹.

Aquella solemne determinació comuna s'ha anat convertint, a poc a poc, en desànim generalitzat. Està esgotada de tant xocar inútilment amb aquest mur invisible dels interessos dels països rics, que ha resultat més inexpugnable que el berlinès.

Un desafiament inquietant

El segle que se'n va deixa rere seu un desafiament inquietant: *¿es convertirà el s. XXI en el Temps del Repartiment Equitatiu de la Riquesa?* No ho sabem i he de confessar que de vegades em temo el pitjor. Les veus que diàriament clamen més i més en aquest sentit, sembla que ho fan en l'immens desert de l'apatia de la cultura dominant. Parodiant *Miguel Ángel Asturias*, m'atreviria a dir que la globalització del nostre món resulta immensament gran per a la fatiga dels pobres i es va fent gradualment més petita per a la seva angoixa.

Tanmateix, si prenguéssim la pregunta com a expressió d'un anhel humà, podríem assegurar, sense por d'equivocar-nos, que ens trobaríem amb una aspiració compartida per la totalitat dels habitants de "l'aldea global". Incloent-hi els neoliberals. Més i tot, en podríem trobar bastants que diuen que ho són justament per poder satisfer aquest desig. Caldria ser cruelment immisericordiós per no sumar-se a una aspiració humana tan noble. Però aquesta unanimitat no ens permet ser excessivament optimistes en relació amb les possibilitats que els nostres néts la vegin satisfeta.

La majoria de les vegades els sentiments humanitaris cap als pobres són tan bons com ineficaços. I la raó és molt senzilla: sovint els sentiments i els interessos individuals i socials ni coincideixen ni es posen d'acord en matèria de solidaritat. Per això succeeix que moltes de les veus que s'esquincen les vestidures per la desatenció pública en una qüestió clau per al futur de la humanitat, com és la del desenvolupament sostenible, manifesten una notable falta d'interès pels pobres d'avui.

Em nego a creure que la raó d'aquest desajust es basi en el fet que alguns acaricien secretament la idea que la solució de la pobresa és que es morin els pobres, encara que hagi pogut llegir en un diari espanyol aquesta proposta cínica: un buròcrata del Banc Mundial sembla que ha afirmat a Nairobi que la solució de l'Àfrica estava en les morts per fam i Sida, que en 10 anys escombrarien de miserables el continent africà².

Hi ha qui creu que aquest tipus d'opinions extremes són més freqüents del que ens pensem. Personalment, prefereixo prendre en consideració el creixent nombre d'economistes, sociòlegs i politòlegs que comencen a pensar que el nivell de desigualtat i pobresa és tal que el planeta pot arribar al col.lapse total. En la seva opinió, la reducció de la fosa de la desigualtat i l'alleujament de la misèria de les majories empobrides ja constitueixen, juntament amb la qüestió ecològica, els problemes centrals de la propera fase de revolució industrial. A poc a

poc, la contundència de les dades i la insistència del pensament solidari va obrint-se pas a la idea que només hi ha un "nosaltres" en la solució de la pobresa i que buscar-la, com si es tractés d'un problema "dels altres", no és ni humanitària, ni políticament correcta.

L'eradicació de la pobresa i el repartiment de la riquesa és el gran anhel utòpic que guiarà aquesta reflexió. Articularé el meu treball com a explicació d'una doble convicció que formularé en forma de tesi.

- **1.** El neoliberalisme és la dificultat més gran amb què haurem d'enfrontar-nos per convertir el bon desig d'un Nou Ordre Econòmic Internacional en realitat històricament viable.

- **2.** El cristianisme ofereix una mística, una perspectiva i unes orientacions pràctiques per a aquest combat.

2. EL NEOLIBERALISME I EL DESORDRE DE LA POBRESA

Encara estem lluny de superar el que ja es coneix com "la llarga nit neoliberal" de la dècada del 80 (la del reaganisme i el thatcherisme). Malgrat el seu fracàs (recessió econòmica, inestabilitat financera, augment alarmant del nombre de pobres, etc.), el neoliberalisme continua essent la ideologia més influent del món.

I no ens enganyem, aquesta doctrina és darwinisme social "que exalta la necessitat i conveniència per al conjunt de la societat (i de l'espècie humana) que alguns dels seus membres, els millor dotats i capacitats per a la competència econòmica, tinguin totes les oportunitats de triomfar i sobreviure en l'enfrontament dels homes contra la natura i dels homes entre si per mantenir el control sobre els recursos creadors de riquesa"³.

2.1. EL CREIXEMENT D'EXCEDENTS HUMANS EN L'INTERIOR DEL SISTEMA MÓN

El fet sociocultural més rellevant d'aquest final de segle és el creixement d'excedents humans en l'interior del sistema de globalització mundial. L'actual sistema d'economia de mercat es construeix sobre una lògica que sosté i desemboca en un món dual de rics i pobres, en el qual els desigs il·limitats i les demandes cada vegada més qualitatives d'una minoria (de rics) acaben per imposar-se sobre les necessitats de supervivència de la majoria (de pobres).

No és qüestió de tornar a repetir dades ja conegudes suficientment, ni de rememorar imatges que fereixen la sensibilitat de qualsevol ben nascut. Retinguem simplement un parell de dades.

1. Segons l'**informe del PNUD** (1996) el Producte Interior Brut del planeta Terra gira entorn dels 23 trilions de pessetes. Els països desenvolupats en consumeixen 18 i només en queden 5 per al 80% restant de la població.

Aquesta situació mundial de dependència asimètrica es fa especialment sagnant si considerem que arriba al comerç mundial d'aliments (més de les 2/3 parts de les exportacions i importacions mundials de productes alimentaris corresponen als països desenvolupats), i explica la geografia de la fam. La fam i la mala nutrició d'avui dia no són el resultat d'una escassetat global d'aliments, sinó fruit (si més no, parcial) de les polítiques proteccionistes d'aquells països, que han contribuït a crear i incrementar la dependència alimentària de moltes zones crònicament pobres del Tercer Món. Fins a l'extrem que 800 milions dels seus habitants no poden satisfer la seva primera necessitat, alimentar-se, i pateixen desnutrició⁴.

2. El **revers de la globalització creixent** de les relacions econòmiques i de l'avenç imparable de la *ciència i la tecnologia* el constitueixen els milions d'éssers humans que queden

abandonats a un costat del camí, veient passar el tren de la prosperitat. I amb ells, moltes i variades formes de vida (des dels pobles indígenes i tribals amb les seves cultures ancestrals, les societats camperoles autosuficients, l'artesanat tradicional, les petites empreses familiars, que en total sumen milers de milions d'éssers humans sobretot a l'Àfrica, Àsia i Amèrica Llatina), es veuen sobtadament destinades a desaparèixer amb poques perspectives alternatives per al seu futur⁵.

Aquests enormes contingents humans viuen atrapats en un cercle autènticament diabòlic, el de *la desocupació i la insolvència*, que els condemna a la marginació social i a l'exclusió: com que no poden comprar, no poden "ser" gent reconeguda com a tal en la comunitat mundial⁶. L'exclusió de la població, no solament a la perifèria del sistema món, es fa inevitable. Són els efectes de *l'huracà de la globalització*, que passa des de fa més de dues dècades per sobre de l'Amèrica Llatina, així com passa per sobre del món sencer⁷.

2.2. EL CATECISME NEOLIBERAL

Mentre creix tot aquest panorama d'inhumanitat, resultat del que F. Fernández Buey denomina "*La barbarie de los nuestros*"⁸, no deixa de sentir-se la coneguda cantarella del catecisme neoliberal, és a dir: que resulta insensat i passat de moda esperar canvis qualitatius en el sistema mundial de mercat, i que ara únicament toca propiciar els ajustaments i encarrilaments que exigeixi la majoria en el seu funcionament, per tal de no inferir-hi sistemàticament.

S'ha decretat "*el final de la història*" (F. Fukuyama). En la coral conservadora hi ha veus que reclamen el concurs dels valors morals a fi de mitigar els efectes indesitjables d'una competitivitat basada en l'exclusiu criteri del benefici, i formalitzar l'evidència que no hi ha democràcia ni llibertat sense uns mínims de cohesió social.

Entre elles es troba la del conegut banquer espanyol i destacat membre de l'Opus Dei, R. Termes. Segons la seva opinió, el capitalisme donarà tots els fruits que cal esperar-ne, si en lloc d'intentar corregir-ne coactivament el funcionament impulsem la millora del sistema eticocultural i del juridicoinstitucional en els quals s'enquadra l'econòmic, per adequar-los a una antropologia basada en la naturalesa i el valor de l'home com a ésser racional i lliure. El repte i l'esforç consisteixen a fer real la juxtaposició, dins de la mútua independència, del sistema econòmic liberal i d'un *sistema de valors* ancorat en *normes permanents i objectives* des del punt de vista moral i racional⁹.

Es tracta d'una posició molt semblant a la postulada pels neoconservadors nord-americans.

Els diners, motor de la història

Estem davant d'una de les mentides implantades per la ideologia i la praxi neoliberal.

Aquesta posició ignora o amaga que la mútua independència dels sistemes no és possible. Encara més, que el sistema econòmic ha colonitzat l'eticocultural fins al punt que "el monoteisme dels diners" i el "mite del creixement econòmic" ha envaït tots els àmbits humans (la vida privada, el treball, la vida política, etc.), encara que no siguin capaços d'atorgar la felicitat que prometen, ni tan sols als seus beneficiaris.

Els diners s'han convertit en el motor de la història, d'una història inhumana, per descomptat. Fa temps que van deixar de ser un instrument d'intercanvi per convertir-se en dipositaris d'un valor que garantia la satisfacció de les necessitats futures (l'atenció d'una malaltia o d'un sinistre imprevisible, l'educació dels fills, les atencions de la vellesa, etc.). Però en la nostra cultura de la satisfacció funcionen principalment com a *dipositaris de sentit* (atorga reconeixement i salvació, és a dir, existència real i possibilitat de satisfer els desigs encara inimaginables del futur) als qui els acumulen o pretenen fer-ho d'una manera il·limitada: els rics i els poders financers.

No hi veig cap altra raó perquè els seus propietaris estiguin disposats a sacrificar per ells tots els altres valors: en l'àmbit privat la salut personal, però també la pau mundial¹⁰ i la dignitat i la vida de milions d'empobrits de la Terra¹¹. Paradoxalment, només els pobres (aquests 3.000 milions de persones que sobreviuen en el món amb menys de dos dòlars diaris¹²), que estan privats del dipòsit (els diners), els contempen com a *dipositaris d'un valor*, capaços de satisfer les seves moltes necessitats (menjar, beguda, habitatge digne, educació bàsica, etc.).

2.3. LA CRUELITAT DE L'ECONOMIA DE MERCAT

L'enfocament de regeneració moral de l'economia de mercat resulta necessari per pal·liar alguns dels abusos d'"aquest desordre necròfil", però totalment insuficient per corregir-ne les causes (compte amb no confondre economia de mercat amb mercat!, ja que no són sinònims per molt que s'hi entossudeixi el neoliberalisme). La fisonomia de l'economia de mercat, tal com es practica el dia d'avui, té aquells trets que susciten el judici absolutament negatiu del papa *Joan Pau II* i no els que integren la hipòtesi pontifícia sobre el capitalisme "bo"¹³.

Un capitalisme sense rostre humà

El capitalisme triomfant, el realment existent després del col·lapse del socialisme, ja no necessita guardar les aparences i mostrar-se amb rostre humà. El marc institucional i jurídic dels Estats i de les organitzacions supraestats en lloc de ser instància de garantia de la llibertat integral dels ciutadans del món, funciona com a instància de globalització amb vista a facilitar els fluxos de mercaderies i capitals i a fomentar-los per mitjà de subvencions immenses que ja superen les efectuades

per l'Estat social¹⁴.

Els *mecanismes* del mercat global -com ha recordat el magisteri pontifici- funcionen d'una manera gairebé automàtica i fan cada vegada més rígides cadascuna d'aquestes situacions de pobresa i riquesa (SRS 16c). La seva lògica interna afavoreix un model de *desenvolupament vicari* en el qual els rics exerceixen la funció de representar tota la humanitat en el fet de gaudir dels béns materials de la creació¹⁵, i en el qual es considera normal que neixin i morin en la misèria milions d'homes i dones. Els seus raonaments ni es commouen davant de la fam de les multituds, ni experimenten l'escàndol enfront del desemparament de la piràmide creixent d'excedents humans del sistema. El sistema no té cor i "*pressuposa una mística cruel de l'acompliment i del culte a l'eficiència*"¹⁶.

Introduir un debat sobre capitalisme "bo" versus capitalisme "dolent" em sembla estèril. Tampoc no em referiré a la coneguda (i grollera) utilització de la simbologia cristiana per legitimar el capitalisme democràtic (M. Novak) o a l'intent de recerca de les arrels cristianes de l'economia de lliure mercat¹⁷, que de tot hi ha a la vinya neoconservadora.

Però sí que vull manifestar que la lluita per la vida dels pobres i la contribució a la viabilitat històrica del repartiment equitatiu de la riquesa del món (aquesta obstinació sí que em sembla fecunda) passa per la resistència a la ideologia neoliberal i que aquesta bel.ligerància comença per la percepció clara i la comprensió rigorosa de la seva naturalesa.

2.4. EL NEOLIBERALISME COM A "RELIGIÓ"¹⁸

En aquest sentit només voldria alertar sobre una característica del neoliberalisme, el *fonamentalisme* o *fanatisme econòmic*¹⁹ de la seva ideologia del mercat, que ha donat lloc al fet que se'n pugui parlar com d'una "religió"²⁰.

El procés intens de messianització del mercat i la proclama d'un evangeli triomfalista que desqualifica qualsevol altra alternativa diferent de la neoliberal²¹ són dues de les manifestacions de l'*integrisme economicista*, que reclama per a ell fe en el valor absolut de les seves propostes econòmiques i exigeix l'acceptació cega de totes les regles que extreuen de la seva doctrina els qui es pretenen els autèntics dipositaris d'"aquesta revelació". "*Admetre com a veritats absolutes les proposicions dels economistes és passar de l'economia -que és una disciplina científica entre d'altres- a l'economisme, que resulta un integrisme tan devastador com els integrismes religiosos*"²².

La fe neoliberal vs. el pes del que és real

No importa gens que, des de fa vint-i-cinc anys, tots els informes mundials denunciïn el caràcter mitològic de la "fe" neoliberal. És a dir: que a una acumulació econòmica més gran (*creixement*) correspondrà una distribució millor de les riqueses i una millora en la vida dels pobles pobres (*desenvolupament*), i

que a una eficiència econòmica més gran una legitimació millor del sistema. Ni importa que, més concretament, s'apunti que "el perill avui en dia no prové del pessimisme malthusià (el temor que el creixement de la producció alimentària no vagi de parella amb el de la població), sinó de l'optimisme malthusià (la falsa creença que si solucionem el problema de la producció d'aliments haurem resolt el problema de la fam)"²³. En tot cas els neoliberals continuaran tossuts que tossuts en el seu tretze són tretze, o sigui, en la seva fe.

Sota pretextos de "modernització", "realisme", "responsabilitat" afirmen el caràcter inevitable dels processos en curs, acusen de capitulació intel·lectual i expulsen les tenebres de la irracionalitat a tots aquells que es neguen a acceptar que "l'estat natural de la societat és el mercat"²⁴.

Parapetats darrere la complexitat hermètica de les lleis econòmiques, que "els profans" mai no aconseguirem d'entendre, fan el sord als qui des de la seva mateixa comunitat científica els descobreixen fal·làcies en les ciències econòmiques²⁵, i ignoren els qui des d'altres disciplines denuncien els seus límits epistemològics²⁶, proposen una nova i més equilibrada visió de l'economia o simplement parlen d'alternatives al capitalisme²⁷.

2.5. L'OPI CAPITALISTA DEL POBLE

A través dels més poderosos mitjans de comunicació de masses i d'eficacíssims mecanismes de persuasió, sostinguts i controlats per l'ortodòxia econòmica, van introduint "l'opi capitalista del poble" i així acaben per impedir-nos copsar uns principis molt senzills, però falsos, de funcionament, que finalment no em resisteixo a transcriure en la clarivalent versió de J. M. Tortosa. A saber:

- 1. L'economia pot i ha de créixer indefinidament;
- 2. Si l'economia creix, tots milloren;
- 3. Si cada u busca el seu propi bé, una mà invisible (el mercat) aconseguirà el millor per a tots;
- 4. El mercat permet la distribució òptima de béns i preus més ajustats;
- 5. No té sentit plantejar-se les coses a llarg termini ja que el sistema necessita que el benefici es faci efectiu immediatament; i
- 6. El paper dels éssers humans és dominar la natura, posar-la al seu propi servei...

Tots aquests principis són falsos atès que: 1) hi ha límits al creixement; 2) l'economia pot créixer i, al mateix temps, créixer el nombre de parats i pobres; 3) el fet d'anar cada u a la seva acostuma a suposar que els més dèbils queden aixafats en aquesta lluita darwinista; 4) aquest mercat d'Adam Smith no existeix ja que hi ha molta informació privilegiada, molt de poder, moltes relacions personals que fan que els participants en el mercat... siguin molt desiguals entre si i que, al final, només molt pocs se n'aprofitin realment; 5) plantejar les coses a

curt termini pot impedir, fins i tot, la supervivència en el futur, i 6) prescindir de la natura és suïcidar-se com a espècie.

Si, malgrat tot, acceptem aquests principis és perquè són necessaris a fi que: 1) s'enriqueixin els rics dels països rics; 2) s'enriqueixin els rics dels països pobres, i 3) es resignin els altres.

I per resignar-se, no hi ha res millor que: 1) pensar que les coses són com són perquè són així per naturalesa (la naturalesa humana és egoïsta, tots busquen maximitzar el seu plaer, etc.); 2) acceptar els principis perquè són molt racionals (per això res de millor que les ciències econòmiques i el dret administratiu... o el marxisme), i 3) no plantejar-se problemes que posin en dubte l'estructura de poder entre països (rics i Tercer Món) i dins dels països (rics i pobres).

En definitiva, ser un tecnòcrata dels molts que vetllen pel nostre bé, dels que no es venen, però que sí que es lloguen. Per descomptat, al bàndol vencedor²⁸.

2.6. NO "ENDIMONIEM" EL MERCAT

Un cop afirmat això, hem de ser capaços d'esquivar el risc d'endimoniar el mercat. Aquest perill és molt real i moltíssims discursos i pràctiques cristianes progressistes no ho han sabut evitar, i s'han precipitat "bellament" en l'escull de la ineficàcia històrica.

És cert que el mercat no és un "barret de copa" d'on surten realitats humanes gràcies a la vareta màgica de la lliure competència. Però el mercat com a institució i la raó econòmica com a eina ens són absolutament imprescindibles per lluitar eficaçment contra la pobresa del món i possibilitar una vida digna a la major part de la humanitat.

"Ens equivocariem si reduïssim el significat del mercat a la seva dimensió econòmica: s'hi reconeix l'emblema de la llibertat individual i de les institucions de lliure adhesió; és el símbol de les virtualitats democràtiques"²⁹.

Però del que diu al que fa hi ha un bon tros a recórrer. Aquestes virtualitats estan captives i necessiten ser alliberades per convertir el mercat en un escenari de la solidaritat i la justícia en llibertat. Això exigeix no solament una redistribució urgent de les rendes i de la riquesa, sinó també una transformació del sistema productiu que la faci factible i profundes reformes en l'estructura econòmica i política.

Però ¿serem capaços de substituir l'actual lògica "sacrificial" del sistema (a favor dels interessos d'uns pocs privilegiats i a costa de la vida de les majories pobres) per la de la solidaritat compassiva (en contra dels interessos dels primers i a favor de la vida de tots)? ¿Aconseguirem posar-lo al servei d'una humanitat realment fraterna i no victimària? ¿Sabrem substituir la força hegemònica de la globalització del mercat per la de la globalització de la solidaritat?³⁰. En aquesta incertesa s'amaga el principal problema de tota la

humanitat.

En aquestes circumstàncies ser conservador implica acceptar la condemnaió, l'exclusió i fins i tot la mort de la gran majoria de la humanitat, que ha quedat fora de la modernitat i dels seus beneficis³¹.

3. EL CRISTIANISME, MÍSTICA PER A UN COMBAT I UN ORDRE SOLIDARI

Ni les esglésies ni el cristianisme tenen la solució a les seves mans. Tanmateix, són portadors d'una "consciència excedent", nascuda de la seva confiança en el fet que les possibilitats inèdites i inaudites de Déu són viables en la història.

Aquesta convicció és font de resistències a la complicitat amb l'esperit del temps (*l'entreguisme* com a conseqüència de l'espessor del present), i de somnis emancipadors que forcen a anar sempre més enllà i a sobrepassar el sistema econòmic vigent, substituint-los per un altre que faci factible la vida dels pobres.

Des de la perspectiva dels pobres la fe descobreix la presència de Déu del costat dels sacrificats i es nega a acceptar que la lògica que els exclou sigui la lògica que té la raó.

Preparat d'aquesta manera el cristianisme ha d'estar disposat a introduir-se (com a paraula i esperit) en les intricades condicions del nostre món per transformar-lo a favor de la justícia i la vida.

3.1. LA MÍSTICA DE LA CONFIANÇA EN UN AMOR INCONDICIONAL³²

Sense fe no es pot transformar el món

La humanitat clama per un sentit o per un nou ordre mundial que no sembla possible.

Això no obstant, *"coneixem tot el que pràcticament es pot conèixer del funcionament de les economies. Sabem com eliminar la fam. Sabem com crear ocupació. Sabem com es pot redistribuir la renda. Sabem què succeeix amb els econòmicament inútils. Tenim els coneixements i els desigs. Només falta poder-ho fer"*³³.

Si "poder és voler", podríem dir: només ens falta "voler-ho". Però la qüestió és molt més complexa. La conversió d'"aquest voler" en "poder" cultural, econòmic i polític reclama alguna cosa més fonda que la voluntat moral. Avui ens afanyem a trobar aquella *motivació* que sigui capaç de sostenir ideals col·lectius altruistes entre els poderosos ciutadans de "la cultura de la satisfacció", i de disposar-los a pagar lliurement l'alt preu que els comportarà fer efectiu aquest "voler": la renúncia als seus desigs il·limitats a favor de les necessitats bàsiques de les majories pobres (menjar, beguda, salut, habitatge, treball, educació, etc.).

Quan es pensa a partir dels desigs no hi ha límits. I quan es desitja el que és il·limitat mai no sobra res per a repartir, sempre en falta³⁴.

En aquestes condicions *compartir solidàriament amb els pobres*

es converteix en un voler impossible. Aquí hi ha el gran obstacle: falta la força d'una gran convicció que permeti canviar a l'òptica de la necessitat i, ja se sap, sense fe no es pot transformar responsablement el món.

La por a la mort, energia solidària

Les amenaces objectives que l'actual situació mundial amaga són de tal magnitud que han començat a afectar també i seriosament els interessos dels poderosos i dels països centrals. Aquest canvi de situació ha convertit els nostres problemes de final de segle (pobresa, ecològic, l'amenaça del caos, etc.) en rellevants per a ells. "*La por guarda la vinya*" de la humanitat, s'ha començat a pensar. Res amb poder més gran per salvaguardar la vida que els interessos o l'amor propi. I així s'anuncia a tota pàgina en els diaris de difusió més gran d'alguns països del Nord.

El prestigiós intel·lectual francès, E. Morin, també s'ha sumat a aquest corrent. Suggereix una (nova) religió sense déus, però amb un sentiment místic i sagrat, oberta a la compassió i portadora d'un evangeli de la perdició. La humanitat constitueix una comunitat de destinació de mort i el nostre petit planeta perdut és "*la nostra Terra-Pàtria*". Aquesta necessitat es converteix en la millor virtut per actuar moralment i evitar que la mort sobrevingui *abans de temps*. De la certesa de no poder escapar de la perdició i del redescobriment del planeta Terra com a sostre, casa i pàtria de la Humanitat emergeix la necessitat d'una "*força comunicadora i combregant*" de "*relligament entre els humans*", que amb l'esforç fratern comú eviti el desastre de la mort prematura de la humanitat (el pitjor), i prossegueixi (el millor possible) l'hominització i la civilització de la Terra³⁵.

Que la por a la mort prematura universal, o la seva versió menys descarnada de l'amor propi, siguin capaces o no de produir aquest promès relligament entre els humans o una afirmació de la vida que abasti també els qui massivament la perden avui abans de temps, és una cosa que està per veure, però no seré jo qui desautoritzi aquestes propostes. Sobretot perquè, en haver sorgit en un espai culturalment cristià, posen en evidència la falta de capacitat solidària del cristianisme *viscut* i plantegen la urgència de la tornada a un cristianisme *viu*.

La mística del cristianisme viu

Aquest sí que posseeix capacitat energètica per establir un "*relligament*" solidari entre tots els éssers humans, i pot suscitar entre els seus fidels alguna cosa així com una *solidaritat vicària*, és a dir, una disposició democràtica a desviure's o a perdre avançadament (molt d'això que configura el que habitualment s'anomena la bona) vida amb l'objectiu de construir la llar comuna de la Humanitat.

La tradició cristiana habilita per a l'entrega de la pròpia vida en la lluita per eradicar la pobresa del món. L'explicació no s'ha de buscar -com creu E. Morin, i molts cristians amb ell- en la promesa de la recompensa de la resurrecció. La motivació cristiana més eficaç per a aquest tipus de proexistència és un

Déu que és Bona Notícia per als pobres. Tampoc els seus imperatius morals i el seu tarannà fraternal no constitueixen -com apunten molts dels patrocinadors de la reorientació solidària dels pobles rics- la seva aportació més radical. El recurs més decisiu és la possibilitat que ofereix de construir l'existència personal i col·lectiva des de la confiança en un Déu Amic dels éssers humans.

La religió cristiana dóna una manera d'estar present en la realitat i d'enfrontar-s'hi, el desencadenant de la qual va ser la història fraterna de Jesús de Natzaret. La seva inspiració solidària brolla d'un sentit de la realitat del món, que el Gran Samarità de la humanitat sofrent (cf., Lc 10, 25-37) va trobar sembrat a la finca de la història (cf. Mt 13, 3-23), ho va comunicar als homes (cf. Mc. 1, 15) i ho va valorar com una troballa tan preciosa que fins i tot la més gran de les renúncies per adquirir-la no impedeix fer el més barat i segur dels "negocis" (cf. Mt 13, 44-46).

La convicció fraterna i solidària de Jesús viu i es regenera permanentment del Regne de Vida, l'origen del qual es troba en la proximitat de Déu que el fa Fill i en el seu compromís amb la vida dels pobres, els seus germans (cf. Mt 11, 2-6). Déu irromp com a possibilitat d'una vida humana plena d'abast universal, però aquesta va brollant com una realitat des de l'atenció a les necessitats històriques dels "sense-vida" de la terra. Els pobres i la seva causa són el lloc on Déu ha dipositat definitivament la seva glòria vivificant. Jesús, prenent la condició dels pobres i fent-se un de tants (cf. Fl 2,7), la torna al Pare procurant que la vida entre ells duri sobreabundantment.

Jesús va haver d'afrontar l'abisme de la mort i assumir la incertesa que va provocar el fracàs de la seva causa fraterna. El poder d'un sistema idolàtric, antitètic a la seva pretensió, semblava derrotar-la definitivament. Però entre la lògica de la desesperació o la de la resignació que semblaven inesquivables, va elegir una altra alternativa: morir com havia viscut, abandonant confiadament la seva causa i el propi destí personal a les mans del Déu Amic (cf. Lc 23, 46).

Des d'aleshores un rumor entorn d'Ell ha recorregut la història: Déu li ha tornat la vida (cf. Ac 2, 23-24; 3, 13-15) i aquest esdeveniment en forma de Promesa té abast universal (cf. Ac 2, 39). La seva resurrecció anuncia que el de Jesús és l'"últim sacrifici".

Ha sorgit una història nova en la qual totes les necessitats humanes poden ser satisfetes. Ha irromput el temps messiànic d'abundància per als pobres i de gràcia per a les víctimes. La proximitat del Déu de vius (cf. Mt 22,32) va obrir una bretxa definitiva en la fatalitat del circuit de la mort i va impedir que la realitat es pugui declarar absurda per no poder desempallegar-se d'aquest destí ruïnós. El Déu amic de la Vida (cf. Sv 11, 26) és Més gran que la perdició!

El "poder" solidari de la confiança

Quan el cristianisme viu d'aquesta convicció i la proclama no "està mirant cap a un altre costat". Quan la celebra no ho fa per distreure la por que li produeix la urpada inevitable de la mort. Quan proposa l'amor als germans com la seva verificació

històrica (cf. 1Jn 3,14) no està incitant a "la fugida endavant". Simplement vol testificar, sense cap tipus de fanatisme, el que "ha vist" des de la perspectiva de Déu.

La situació d'una Humanitat subjecta a l'egoisme i sotmesa a la mort es pot contemplar amb dolor però sense impotència, amb els senyals de la derrota però sense els símptomes de la resignació, perquè el do de l'Esperit ha inaugurat per a ella un règim nou de filiació i de fraternitat.

Conseqüentment, es pot ser conscient del fracàs de la raó i de la suposada bondat de la llibertat de l'espècie humana i, al mateix temps, tenir l'esperança en les seves possibilitats de fraternitat, perquè ha estat alliberada per l'Esperit de Jesús de la decadència per assolir la glòria dels fills de Déu: es podran sentir els crits del pobres i compadir els sofriments de la creació i percebre en tot això les lamentacions i els dolors de l'Esperit de Déu en el seu difícil part de la nova creació. El secret consisteix a acceptar la invitació a abismar-se en el Misteri Absolut d'Amor que és Déu (cf. Rm 8, 1-35).

En el cristià la força per al relligament entre els humans no neix de la por a la mort prematura, sinó de la confiança en la Vida plena. Els vincles de la fraternitat no brollen de la constatació d'estar irremeiablement perduts, sinó de l'experiència agraciada de viure indestructiblement agermanats "en bones mans". L'impuls per compartir la sort dels pobres no sorgeix del problemàtic reconeixement de la Terra com a casa comuna, sinó de la intuïció creient que la llar de tots ja té un terra ferm on construir-se: la falda de Déu.

L'estímul per a la solidaritat compassiva no es rep de l'ideal de convertir el nostre planeta en port de salvament, sinó de la revelació que Déu ha creat la Humanitat perquè sigui comunió fraterna de felicitat i vida ja a la Terra, la casa pairal dels fills del Pare, i l'ha destinada a la plenitud de la pàtria trinitària.

La confiança il·limitada rau en el fet que l'Amor Incondicional provoca un "poder" descomunal de fraternitat i constitueix la font més profunda de recursos energètics per pensar i actuar solidàriament.

3.2. LA REALITAT SOTA LA MIRADA DE L'AMOR INCONDICIONAL

El cristianisme no patrocina cap viatge gratuït a l'Olimp dels déus, sinó una "mística d'ulls oberts" (J. B. Metz) que dilata, com si es tractés d'un col.liri, les pupil·les dels ulls per veure-hi (cf. Ap 3, 18) i plorar l'horror terrible de l'infern de la pobresa. El cristianisme participa així de la perspectiva de la mirada de l'Amor Incondicional, que desvela la mentida de la realitat i en revela les oportunitats històriques.

Messianització i idolatria del mercat

La ideologia neoliberal tendeix a fer del mercat un absolut i

a convertir-lo en mètode i finalitat que governen les relacions dels éssers humans. L'anunci joiós de la victòria de l'economia de mercat s'ha acompanyat de la promesa de consol per als països pobres. El mercat oferia la fi del seu vassallatge a condició que acceptés les seves regles de joc. La cantarella de l'oracle del nou ordre ha ressonat sense parar i arreu. Una multitud de veus criden:

En el desert de la pobresa prepareu un camí al lliure mercat, aplaneu una calçada per al nostre "déu"; que es prenguin les mesures necessàries d'ajustament! Aquí hi ha el vostre "déu"!

Mireu, el mercat arriba amb poder i el seu braç mana. Qui, com ell, va mesurar l'assignació dels recursos productius escassos de manera que la producció assolís la màxima possible i fos la més adequada a les necessitats de la societat? Qui abraça la saviesa del déu-mercant i com a conseller seu el va ensenyar? Amb qui es va aconsellar, qui li va explicar i li va ensenyar la ciència de la productivitat i li va mostrar el camí de la racionalitat econòmica?

Les nacions no són res davant seu, valen el mateix que el polsim de la balança de pesar. La vida dels pobles pesen en les seves decisions el mateix que un gra i amb els seus recursos humans i naturals no n'hi ha prou per al seu holocaust. A la seva presència tots els governs de les nacions són com si no existissin.

Aquesta profecia només és una grollera falsificació de la del profeta (cf. Is 40,10-17). Els resultats de les polítiques econòmiques evidencien que, a diferència del Déu de la Vida, el "déu-mercant" ni porta salaris als països pobres, ni el va precedir la seva recompensa, ni va alleujar tan sols el deute extern, sinó tot el contrari: en lloc de dirigir, de tractar amb cura i portar solidàriament en el seu si aquests pobles fins a la terra de la llibertat i de la vida, els va humiliar, els va ferir i els portà a l'escorxador, i els va convertir en la figura històrica del Servent de Déu anunciat pel vell profeta (cf. Is 52, 1-12). Estem instal·lats en el combat contra la idolatria.

La història recent de l'economia de mercat ens mostra que la legitimació incondicional i absoluta del sistema ha reforçat i blindat la seva tendència idolàtrica. En nom d'una necessitat racional "científica" s'ha ignorat l'existència de béns que, per la seva naturalesa, no són ni poden ser simples mercaderies, s'ha construït el mercat, d'esquena a la hipoteca social de la propietat privada, com un escenari exclusiu per als beneficis i els capitals i sense un control de les forces socials i dels governs. El resultat final són els sacrificis humans. El nombre de pobres ha augmentat d'una manera alarmant i la seva situació d'humiliant dependència s'ha agreujat amb el pas del temps.

Aquesta nova religió, revestida de caràcter científic i secular, és incapaç d'acceptar que *existeixi alguna cosa que li sigui deguda a l'home perquè és home*. Els seus productes només són vendibles. Estan pensats per satisfer exclusivament necessitats solvents. Conseqüentment, el (mal anomenat) lliure

mercat es converteix en un instrument ineficaç per col·locar recursos i respondre eficaçment a necessitats de la majoria de la humanitat. Als pobres -insolvents en el mercat- no se'ls ofereix cap possibilitat real de sobreviure i de participar activament en el bé comú de la Humanitat: el seu present i el seu futur és la mort ³⁶.

Les esglésies, en la mesura que recuperen la seva tradició "no-sacrificial" i revitalitzen la de l'amor al proïsme³⁷, es trobaran denunciant la falsedat d'aquest ídol de mort, i seran portades pel "zel de la casa (oikos) del Déu de la Vida" a combatre contra el seu poder i a favor d'una societat mundial, en la qual els pobles pobres puguin asseure's com a iguals a la taula comuna de la humanitat i compartir les decisions amb els grans del món. El sistema idolàtric fa que aquestes pràctiques cristianes siguin arriscades i acostuma a encarregar-se que els seus actors acabin crucificats de maneres diverses.

Aquest és el preu pagat per un sens fi d'històries contemporànies d'homes i dones que han volgut caminar per la vida "amb la potència de la veritat sobre l'home i el món, continguda en el misteri de l'Encarnació i de la Redempció" i "amb la potència de l'amor que irradia d'ella"³⁸.

El tema de la idolatria i el de l'opció pels pobres em semblen decisius per a l'evangelització. Tots dos condicionen estretament l'anunci de Jesucrist Viu i la trobada personal amb Ell. Els pobres, la seva perspectiva i la seva experiència, la seva esperança de salvació i d'alliberament, són el criteri de tota paraula i acció autènticament cristianes³⁹. I per això no arribo a entendre l'absència del primer i la falta d'entitat del segon en tants i tants documents oficials com ens alerten sobre la necessitat i els reptes de la Nova Evangelització en el llindar del Tercer Mil·lenni⁴⁰.

El pecat estructural

La praxi del sistema econòmic fa més plausible el reconeixement de l'existència d'estructures de pecat. Des de fa algunes dècades la teologia ens parla en aquest sentit. Joan Pau II ha alertat sobre la seva naturalesa.

Després d'analitzar la situació d'extrema pobresa en què viu una gran part de la humanitat, afirma que tot això no succeeix per responsabilitat de les poblacions indigents, ni molt menys per una espècie de fatalitat dependent de les condicions naturals o del conjunt de les circumstàncies, sinó per l'existència de mecanismes econòmics, financers i socials que acumulen riquesa en uns llocs i empobreixen els restants. Aquests mecanismes generen *estructures de pecat* que provoquen la mort en les versions més variades⁴¹.

Per descomptat, pèrdues milionàries de vides humanes, però també altres situacions de mortaldat.

- Multiplicació de masses urbanes sense feina o que subsisteixen en treballs inestables i poc productius;

- Fallides de milers de petites i mitjanes empreses que, a més, avorten la capacitat dels agents socials d'interactuar socialment;

- La mobilitat i la pressió laboral que converteixen en residual el temps familiar i veïnal del treballador i fereix els seus llaços primaris de relació;

- El desplaçament forçat de poblacions camperoles i indígenes

que fa vulnerable i destrueix les seves tradicions culturals i espirituals;

- La pèrdua de consciència democràtica com a conseqüència del malbaratament dels rics, el creixement de la desigualtat i l'escàndol de la corrupció, l'augment de la criminalitat i de la violència urbana provocada no poques vegades per la fam i la desesperació més profunda;

- L'expansió del narcotràfic basat en productors camperols, els productes tradicionals dels quals han quedat fora de la competència del mercat;

- Desaparició de la seguretat alimentària.

- Desestabilització de les economies nacionals pels fluxos lliures de l'especulació internacional;

- Desajustaments en comunitats locals per projectes d'empreses multinacionals que prescindeixen dels pobladors, etc.⁴².

Estem davant la lògica sacrificial d'un sistema de mort. La mirada de Déu revela el seu caràcter de pecat estructural. Déu prohibeix al cristià que es refugii en una concepció purament personal del pecat i de la conversió, i que mantingui una mirada innocent o ingènua davant la realitat econòmica. Des de la perspectiva divina la bondat d'un sistema econòmic ja no depèn del fet que sigui un espai de llibertat, sinó que es mesura per la manera solidària o no de produir els seus resultats (la qüestió de la distribució de la riquesa), encara que aquests siguin menys espectaculars des del punt de vista de l'eficiència productiva.

Una església que es prengui seriosament "*la mistagògia de la conversió, de la comunió i de la solidaritat*" ha d'aprendre a practicar la llei de vida de Jesús, el seu Messies i Senyor: treure el pecat del món passa per carregar amb el pecat del món. D'aquí que el cristianisme reivindiqui el sentit humà de donar la vida i la llibertat a favor de la gestació d'un nou model econòmic.

L'experiència de viure permanentment sota la mirada benvolent de Déu li permet saber que el "ser-amb" i el "ser-per a" és la primera veritat de tot ésser humà amb independència de la seva qualitat ètica. L'autèntica condició humana es desplega en la *proexistència*, és a dir, en la renúncia al desenvolupament de la pròpia voluntat de poder, que condueix fatalment a la negació o a l'assimilació de l'altre, i en l'art de *deixar i fer lloc a l'altre*, a l'estrany, al no solvent (diríem en termes econòmics).

És en aquest exercici on la llibertat humana assoleix la seva expressió més plena. Si la llibertat humana no s'ha d'entendre de cap manera com *llibertat per a la coacció*, tampoc la seva veritat radical no respon al paradigma del liberalisme econòmic: la *llibertat de determinació*. Una llibertat així concebuda s'ha manifestat històricament incapaç de superar la lògica del domini i de la possessió. La saviesa cristiana parla de la llibertat com de *llibertat de comunió*, com a capacitat de determinar-se en obertura a l'altre i relligament amb l'altre: l'home és cabdalment lliure, quan assumeix la condició de guardià del seu germà o de bon samarità.

La història sota la promesa

En plena obscuritat històrica la mirada del Déu de Vida dóna

pas al pressentiment de la possibilitat d'un futur nou per als pobres. La Promesa de Déu no és mesurada per la capacitat de les esperances humanes.

Aquesta gratuïtat inaudita orienta permanentment l'esperança cristiana amb vista a reconèixer que la realitat ja està marcada amb la empremta de l'Evangeli, i l'invita a explorar i explotar al màxim el ric filó del que *encara* és inèdit, però *ja* viable de la utopia de la ciutadania universal. El cristianisme és una fe sempre oberta a les possibilitats de la història, que s'oposa tenaçment a qualsevol conat d'interpretar-la d'una manera optimista.

Creure en la proximitat del Regne de Déu és deixar-se encantar per la Promesa que aquesta història també a les portes del s. XXI pot donar de si alguna cosa diferent i alternativa (és a dir, que es pot revertir). Creure en el do de l'Esperit és recobrar la llibertat de dissentir de l'opinió majoritària ("només podem aspirar a anar tirant") i trencar amb l'evidència comuna ("el futur que ens espera serà el mateix de sempre").

Enmig d'aquesta societat amnèsica i postmoderna el cristianisme desperta la *memòria* col·lectiva de les causes que van ajudar a viure i a morir amb dignitat en el passat, recupera les seves esperances i encoratja la resistència crítica contra les forces de la barbàrie. Modestament intenta aportar el seu granet de sorra a la construcció d'una cultura de la participació i de la solidaritat. Aquesta fe cristiana és capaç de suscitar homes i dones, experts en l'ètica ferida de la compassió, destres en la promoció d'una acció social de resistència que converteixi en realitat parcial i anticipativa el món alternatiu que continuem somniant amb el Déu de la Promesa.

Segurament totes les seves realitzacions "són coses petites - com diria Eduardo Galeano. No posen fi a la pobresa, no ens treuen de l'espiral de la violència, no socialitzen els mitjans de producció i de canvi, no expropien les coves d'Alí Babà. Però potser han tingut la capacitat de desencadenar l'alegria de fer i de traduir-la en actes. I, al cap i a la fi, actuar sobre la realitat i canviar-la, encara que sigui una mica, és l'única manera de provar que la realitat és transformable"⁴³.

Fora dels pobres no hi ha salvació

Encara som molts els qui continuem pensant que malgrat els seus cants de victòria, dintre de l'economia de mercat no hi ha salvació. Ens resulta "inacceptable, repetim amb Joan Pau II, l'afirmació que la derrota del socialisme deixi el capitalisme com a únic model d'organització social". Preferim afirmar, una altra vegada amb Galeano, que "el socialisme no va morir, perquè encara no era", i creure amb ell que "avui és el primer dia de la llarga vida que ha de viure"⁴⁴.

Però, a més, la força dels fets i la tossudesesa de la realitat mostren que sense els pobres no hi haurà salvació. Com ja he repetit en altres ocasions, el drama d'aquest humanisme idòlatra, devaluat, indolor i apàtic que ens envolta, consisteix a voler organitzar la societat "etsi pauper non daretur", sense adonar-se que "exta pauperes nulla salus"⁴⁵.

Vincular el futur de la humanitat al destí dels pobres s'ha fet una necessitat històrica, que el neoliberalisme no sap o no

vol reconèixer i per això mateix les seves propostes de futur no fan camí, sinó que tanquen la Humanitat en les apories del present. La saviesa cristiana no pot sinó percebre els pobres i el seu alliberament com una oportunitat històrica de salvació per a tota la humanitat ⁴⁶. Ella sap que la salvació escatològica del Déu de la Vida està vinculada al seu destí i a la seva causa.

3.3. PRÀCTIQUES INTEMPESTIVES DE RESISTÈNCIA I SOLIDARITAT

El cristianisme, ja ho hem vist, subministra "raons" per posar-se al servei del que és inoblidable: la història inacabable de les víctimes. Déu mateix ha convertit la qüestió de la responsabilitat amb el proïsme en la qüestió religiosa per antonomàsia. La missió del cristianisme en el món consisteix a acceptar el pobre com un *absolut* al qual es deu un amor il·limitat i incondicional com a Déu mateix i fer-se'n súbdit. La qüestió de la salvació ja no consisteix a buscar un Salvador i reconèixer-lo com a tal, sinó a preocupar-se d'aquells que pateixen necessitat i reconèixer-los com algú que té drets sobre nosaltres (cf. Mt 25, 31-46)⁴⁷.

Però, atesa la identitat i la resistència del sistema de globalització neoliberal, com podrà el cristianisme configurar efectivament el seu servei a les víctimes? La resposta és molt àmplia i segurament ens portaria molt més lluny -en temps i espai- del que permet aquest treball. Em limitaré a suggerir algunes qüestions.

Estils solidaris de vida i Església dels pobres

El cristianisme viu és memòria vivent, conflictiva i subversiva de les víctimes del sistema. Una religió al servei del que és inoblidable ha de saber configurar-se com a interrupció crítica de la lògica sacrificial dominant. El projecte de Nova Evangelització que es marca com a objectiu assolir una civilització de l'amor, en paraules de Joan Pau II, hauria de prendre's molt seriosament les reflexions profètiques d'Ignacio Ellacuría sobre la *civilització de la pobresa*⁴⁸, per no perdre's en consideracions sublimes, però que mai no aterren en aquest món nostre, tan contaminat per la toxicitat letal de l'ordre que tot ho domina.

Cada dia són més urgents i necessaris els estils intempestius de vida austera i solidària, tant en l'àmbit personal com comunitari, que facin córrer "rumors" del Déu Solidari. El cristianisme com a obligació i ferment d'una comunitat humana de destinació fraterna no existiria sense les històries solidàriament evangèliques.

Aquest final de mil·lenni s'ha vist afavorit per la presència d'"un gran núvol de testimonis" (cf. He 12, 1) del Déu dels pobres, de vegades al preu de la seva pròpia vida. La vida de l'Església, i molt especialment de l'Església Llatinoamericana, ha estat acompanyada i il·luminada per una collita abundant

d'històries de màrtirs. Ells han acreditat l'Evangelí de Déu de la manera com ho va fer Jesús: donant la vida per la causa dels pobres del Regne de Déu. Tanmateix, hem de reconèixer que, globalment considerada, l'Església necessita convertir-se i creure en la Bona Nova de l'Evangelí de la Solidaritat. Massa vegades els seus clarividents discursos oficials van acompanyats d'unes pràctiques institucionals i personals de solidaritat tan barates que sonen a ridícul fru-fru en mig de la cridòria ensordidora de les víctimes del sistema sacrificial dominant.

Aquest dèficit planteja una qüestió eclesiològica delicada: la seva pròpia condició de sagrament de salvació (cf. LG 48; AG 1) en un món com el nostre estructuralment injust. L'eficàcia del seu caràcter de "*signe i instrument*" d'una salvació compresa com a "*unió íntima amb Déu*" i "*unitat de tot el gènere humà*" (cf. LG 1), no està absolutament garantida per l'Esperit que l'habita. Aquest dinamisme sacramental també depèn de la qualitat solidària del testimoni eclesial.

Un cop més hem de recordar que l'opció pels pobres constitueix el fonament, *el signe* que unifica i defineix totes les realitzacions socials en l'anunci de l'evangelí, en la celebració de l'eucaristia i en la diaconia dins i fora de l'Església. Això significa que els continguts i els actes centrals de la fe van units a la situació concreta dels pobres i s'entenen com a remei i guariment per a ells. Els pobres que són, en certa manera, el "sagrament" d'iniciació de la voluntat salvífica universal de Déu (cf. Mt 25, 40s) transfereixen aquesta sacramentalitat a l'Església⁴⁹.

La coalició amb les víctimes

Les proclames contra el neoliberalisme es multipliquen. Potser la convocatòria més realista pel seu tarannà utòpic sigui la del *Frente Zapatista de Liberación Nacional*:

*A tots el qui, sense importar colors, races o fronteres, fan de la seva esperança arma i escut... Els convoca a la primera trobada intercontinental per la humanitat i contra el neoliberalisme. Crec que el de menys és saber la data exacta d'aquesta trobada. El més important és saber que aquesta resistència és permanent, poètica (creativa), política i eternament a favor de la VIDA!*⁵⁰

*Amb una enorme clarividència i realisme s'ha fet notar la necessitat d'un moviment mundial a favor dels drets civils econòmics. La pràctica solidària del cristianisme s'orienta en aquesta direcció i hauria de contribuir a la creació i enfortiment, en tots els àmbits -local, regional, europeu i mundial-, d'una coalició entre les víctimes del sistema i els moviments socials*⁵¹.

El camp d'acció és molt ampli i comença per reconèixer l'existència d'alternatives a petita escala (d'economia informal i autosuficient, d'organitzacions populars, etc.) per inserir-s'hi.

Però voldria destacar tres escenaris de lluita especialment importants.

1. El sistema educatiu

La integració ideològica de les masses al sistema de mercat es fa a través dels "mass-media", les escoles i les universitats. Enfrontar-se amb èxit al seu poder i aconseguir educar per a la llibertat solidària avui no és una feina fàcil. Això no obstant, algunes veus ens alerten sobre la necessitat de la constància i ens han ofert algunes claus orientadores de la tasca educativa que oblidem o menys valorem sovint.

Paulo Freire ha defensat amb molta força i honestedat, fins al final de la seva vida, que una tasca ineludible de l'educació alliberadora és descobrir les possibilitats per a *l'esperança* (allò que és "inèdit viable") en les situacions límits i qualssevol que siguin els obstacles. Sense ella podrem fer molt poc i difícilment lluitarem. Si ho fem desesperançats o desesperats la nostra lluita serà suïcida o purament venjativa⁵².

L'Informe a la UNESCO, encara recent, de la Comissió Internacional sobre l'educació per al segle XXI, presidida per Jacques Delors⁵³, ha posat de manifest que la *saviesa* i la *compassió* resulten imprescindibles a fi que els nostres coneixements i les nostres tecnologies ens ajudin a *aprendre a viure junts i a aprendre a ser humans* en el segle XXI.

L'Església catòlica, a través de la seva espessa xarxa educativa (des de l'escola a la universitat) ha de sumar-se a aquest afany. Té arguments en la pròpia tradició (o sigui, esperança, saviesa i compassió) per sentir-se preocupada per l'oferiment, tot i que hagi de reconèixer que acostuma a ser, molt sovint, companya de viatge del sistema neoliberal perquè no compta en el seu teixit educatiu amb suficients cèl.lules de resistència. Molt concretament m'interessa assenyalar que les universitats catòliques, les seves facultats i els seus instituts d'economia i ciències empresarials i els seus departaments d'ètica, podrien jugar un paper decisiu en l'enfortiment de la coalició entre víctimes i moviments socials.

Això els obliga a fer-se, sense embuts, preguntes com aquestes: Quins són els seus objectius formatius? Quins interessos estan servint? Els seus alumnes es capaciten solidàriament per integrar-se en la coalició o professionalment per enfortir el sistema? Quins projectes d'investigació proposen i aproven? En quins inverteixen els seus recursos humans, materials i financers més importants? No es tracta de cercar respostes simples i demagògiques, sinó de ser humanament lúcids i cristianament honorats. De la seva resposta depèn, en gran mesura, que la xarxa educativa catòlica, en general, i la universitària, en particular, tinguin o no la qualitat de l'evangeli i estiguin al servei de l'evangelització del nostre món o no hi estiguin.

2. L'àmbit de la política

Tots sabem com està de desprestigiada l'activitat política, però ens cal redescobrir-la com a mitjà indispensable per assolir un nou ordre econòmic mundial. El nostre debat no s'ha d'empantanegar en un plantejament dilemàtic entre partits

polítics i nous moviments socials. La *promoció de la justícia* no es podrà realitzar plenament sense un procés d'aprofundiment de la democràcia, que garanteixi eficaçment la promoció de la vida entre els pobles i els grups humans, que són exclosos o marginats i no entren en el cercle del desenvolupament econòmic i humà.

El nostre debat, per tant, ha d'anar encaminat a resituar la política i la raó per sobre de l'economia per possibilitar un nou escenari polític en el qual ja no sigui possible la subordinació de la política a la cega lògica dels mercats econòmics⁵⁴.

Es tracta d'elaborar una nova "economia política" en què es vagin fent factibles coses tan necessàries com:

- *la reorientació dels instruments d'organització social segons una concepció adequada del bé comú amb referència a tota la família humana,*
- *el control internacional del sistema econòmic que superi el seu dèficit de democràcia,*
- *el diàleg i la concertació entre els països,*
- *i la democratització dels organismes internacionals perquè estiguin igualment representats els interessos dels pobles i països que tenen un pes escàs en el mercat internacional*⁵⁵.

El trànsit d'una societat capitalista avançada a la Democràcia Econòmica necessita un moviment polític poderós, intel·ligent i realment actiu com també la revitalització del mateix moviment sindical. Només així es podrà posar en perill una classe dirigent tan profundament consolidada com ho és la classe dirigent en una societat capitalista avançada⁵⁶.

"Passar de la política" és renunciar de fet a aquests objectius i abandonar a la seva sort les víctimes del sistema. Redescobrir-la, valorar-la i participar en tots els seus àmbits (municipal, autonòmic, nacional, europeu) és una exigència de la solidaritat i una forma de resistir i anar vençant la lògica immisericordiosa del sistema. Aquesta vigorització de la vocació política s'ha de comprendre com una exigència del seguiment històric de Jesús.

3. L'àmbit de l'economia

L'economia és un àmbit de la realitat en el qual la presència de la militància cristiana és gairebé inèdita. És cert que està ple de cristians de totes les confessions, però en realitat són militants del liberalisme, del neoliberalisme o simplement de la seva professió, entesa d'una manera asèptica pel que fa a les relacions solidàries. Una de les raons caldrà buscar-la en la manera privada com un gran nombre de cristians viuen la fe. Però una altra és, sens dubte, *la por a ser víctima del sistema*. No em resisteixo a transcriure un text confirmatori de Luis de Sebastián.

Aquests mecanismes (de l'ortodòxia i l'ortopraxi econòmica) fan servir, en última instància, la força bruta dels diners per reprimir els dissidents i treure les ganes de pensar d'una manera diferent als joves economistes que,

un cop acabat el seu doctorat a les millors universitats, tenen la debilitat de tractar d'analitzar d'una manera original i crítica els problemes de la nostra societat i les solucions que es proposen davant d'ells. Per als dissidents, no hi ha diners d'investigació, no hi ha conferències, ni consultories generoses, ni la fama que donen els "best sellers"...

La repressió intel·lectual que pateix la professió, amb el seu "pensament únic", ha portat a una falta d'imaginació i creativitat els joves professionals, alguns realment intel·ligents (perquè la carrera d'economia atreu gent molt intel·ligent). L'estil intel·lectual dels economistes que volen triomfar ha de... cenyir-se estrictament a la definició més estreta del que és "l'economia"... el que comença amb una enganyifa metodològica acaba convertint-se en un convenciment dogmàticoreligiós sobre la immutabilitat de l'"status quo".

La por dels economistes professionals de sortir-se del "mainstream" i de no trobar, per tant, feines ben remunerades (a bancs, consultories, organismes i fundacions internacionals, universitats i governs), a més d'afeblir la imaginació i reduir la creativitat, ha degenerat en incapacitat estructural, o bloqueig mental, per pensar solucions reals fora de l'estret encasellat on els inquisidors de l'oferta i la demanda han posat l'argumentació econòmica. I, naturalment, allà no la troben⁵⁷.

El text no té pèrdua, sobretot perquè és signat per un reconegut economista, i em confirma en una cosa que sospito fa temps, gràcies a un suggeriment de María López Vigil. L'Esperit de Jesús deu estar suscitant en la humanitat i en l'Església vocacions consagrades a la causa de les alternatives al model actual econòmic. De la mateixa manera que, en altres èpoques, va suscitar vocacions d'alliberadors d'esclaus, d'educadors de pobres o de guaridors i cuidadors de malalts.

Segurament es tracta d'una vocació que necessita homes i dones excel·lentment preparats i institucionalitzar-se en organismes econòmics diversos, però a la qual el Senyor no li exigirà els tres vots. N'hi haurà prou amb ser obedients a les necessitats dels pobres "castos amb la realitat" (J. Sobrino) i que s'accontentin amb el sou, per exemple, d'un professional de l'educació.

4. CONCLUSIÓ: LA MALALTIA I EL MIRACLE⁵⁸

Segurament el nostre món necessita "un miracle" per desempallegar-se d'aquest tipus de globalització anorreadora d'allò que és humà. Però avui, com en temps de Jesús, un miracle no és un fet privat, sinó un fet amb profundes repercussions polítiques i socials. Les teories econòmiques i socials dominants dels setanta no van escoltar les veus que indicaven que el model de creixement econòmic i de consum del Primer Món ens conduïa a una crisi de recursos no renovables i de medi ambient i a la inviabilitat del model de desenvolupament postulat per al Sud.

El resultat va ser la crisi del petroli, l'agudització del deteriorament ecològic i la declaració d'una "dècada perduda". Aleshores les autoritats economicoreligioses, en no poder donar la culpa de la situació a la irracionalitat de les propostes econòmiques, es van veure obligats a atribuir les malalties dels països pobres als seus propis comportaments (de les seves oligarquies, dels dictadors, de l'apatia de la gent, etc.), tot afirmant que eren els seus "pecats" econòmics els que tenien la culpa de tots els seus mals (teologia de la retribució").

En darrer terme, el guariment de les malalties produïdes pel pecat estava en els "temples" de l'FMI i del Banc Mundial, la qual cosa va suposar noves càrregues en forma d'ajustaments estructurals que novament van tornar a pagar els pobres. Així es tancava el cercle de la victimitació.

Però alguna cosa interromp intempestivament aquesta lògica, quan *Joan Pau II* demana la reducció, si no la total condonació del deute extern⁵⁹ i un grup de ciutadans del món convoquen la *globalització de la solidaritat*, o quan quotidianament homes i dones de bona voluntat comprometen les seves vides en la resistència al neoliberalisme i en la construcció parcial i fragmentària d'un model econòmic alternatiu. Aquests gestos implícitament estan perdonant o declarant inexistents els pecats econòmics dels països empobrits ("*teologia de l'alliberament*"). Aquestes actituds suposen ja no un desafiament al monopoli terapèutic dels economistes ortodoxos, sinó al monopoli religiós dels sacerdots del "déu-mercat".

Aquests actes, com els miracles de Jesús de Natzaret, són subversius des del punt de vista polític. En aquesta obstinació, perillosa per cert, el Regne de Déu del pobres s'obre camí en la història.

NOTES

1. Cf. Jordán Galduf, J. M. *Desigualdades económicas y necesidad de un Nuevo Orden Económico Internacional*: Iglesia Viva 110-111 (1984) p. 163-164.

2. Cf. *El País*, 20 d'agost 1996.

3. Sebastián, L. de, *La gran contradicción del neoliberalismo moderno. O la sustitución del humanismo liberal por el darwinismo social*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 1989, p. 7; AA.VV. *La larga noche neoliberal. Políticas económicas de los 80*, Icaria/Ise, Barcelona/Madrid, 1993.

4. Cf. Sutcliffe, B. (coord.) *El incendio frío. Hambre, alimentación y desarrollo*, Icaria/Antrazyt, Barcelona, 1996.

5. Cf. Stavenhagen, R. *La educación encierra un tesoro: el informe a la UNESCO*: Páginas 146 (agost 1997), p. 18-20.

6. Cf. Jung Mo Sung. *Deseo mimético, exclusión social y cristianismo*: Pasos n. 69, 1997 (gener-febrer), p. 12.

7. Cf. Hinkelammert, F. J. *El huracán de la globalización: la exclusión y la destrucción del medio ambiente vistos desde la teoría de la dependencia*: Pasos n. 69, 1997 (gener-febrer), p. 21-27.

8. Cf. *La barbarie. De ellos y de los nuestros*, Paidós, Barcelona/Buenos Aires/México, 1995.

9. Cf. *Antropología del capitalismo. Un debate abierto*. Plaza&Janés/Cambio 16, Barcelona. 1992.

10. Només el 1996 es van registrar 26 conflictes bèl·lics en el món.

11. Es calcula que a l'any moren 36 milions de persones de fam. A la Cimera de la FAO de 1996, 186 països van acordar reduir a la meitat abans del 2015, els 800 milions de persones que pateixen fam. Aquest tipus de decisions, segons els dirigents polítics del món, es consideren políticament correctes, encara que no evitin la mort d'aproximadament 700 milions de persones de fam en els propers vint anys. A més, segurament els informes mundials de demà certificaran l'incompliment dels compromisos d'avui, de la mateixa manera que els actuals ho fan amb els compromisos d'ahir en relació amb la dedicació del 0'7% de PIB a la cooperació. ¿Existirà el segle XXI alguna instància mundial capaç d'exigir responsabilitats civils i penals als amos del món pels seus incompliments o continuaran signant papers amb absoluta impunitat? Quanta raó tenia I. Ellacuría quan demanava revertir la història!

12. Segons l'informe PNUD-1997, el 24% de la població d'Amèrica Llatina i el Carib viuen amb menys d'un dòlar diari.

13. "Si per *capitalisme* s'entén un sistema econòmic que reconeix el paper fonamental i positiu de l'empresa, del mercat, de la propietat privada i de la consegüent responsabilitat per als mitjans de producció, de la lliure creativitat humana en el sector de l'economia, la resposta és positiva... Però si per *capitalisme* s'entén un sistema en el qual la llibertat, en l'àmbit econòmic, no està enquadrada en un sòlid context jurídic que la posi al servei de la llibertat humana integral i la consideri com una dimensió particular de la mateixa llibertat, el centre de la qual és ètic i religiós, aleshores la resposta és absolutament negativa (CA 42).

14. Hinkelammert, F. J. art. cit. p. 23.

15. Cf. Sebastián, L. de, *El Neoliberalismo. Argumentos a favor y en contra*, Cristianisme i Justícia, *El Neoliberalismo en cuestión*, Cristianisme i Justícia/Sal Terrae, Barcelona/Santander, 1993, p. 28.
16. La frase de Roberto Campos, exministre brasiler, és citada per Jung Mo Sung, art. cit. p. 11.
17. Cf. Chafuen, A. A. *Economía y Ética. Raíces cristianas de la economía de libre mercado*, Rialp, Madrid, 1991.
18. Hassmann, H. *Las Falacias religiosas del mercado*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 1997.
19. Cf. Sebastián, L. de, *Mundo rico, mundo pobre*, Sal Terrae, Santander, 1992, p. 102.
20. Resulta il·lustratiu de la importància que comença a tenir aquesta característica el fet que aquesta consideració del neoliberalisme com a "religió" no es faci exclusivament des dels cercles de la Teologia de l'Alliberament Llatinoamericana, sinó també des de l'hemisferi nord del continent americà: cf. Beaudin, M. *Le néo-libéralisme comme religion : Relations* octubre 1995, p. 238-240; *Sotériologie, capitalisme et salut chrétien*, en Petit, J. C. - Breton, J. C.; *Seul ou avec les autres? Le salut chrétien a l'épreuve de la solidarité*, Fides, Montréal, 1992, p. 237-281.
21. Cf. Assmann, H. *Economía y Teología*, en AA. W. *Conceptos fundamentales del Cristianismo*, Trotta, Madrid, 1993, p. 357.
22. Cf. Jacquard, A. *Yo acuso a la economía triunfante*, Andrés Bello, Barelona /Buenos Aires/México D. F./Santiago de Chile, 1996 p. 86.
23. Cf. Streeten, P. *El Hambre*, en Sutcliffe, B. (coord.), op., cit., p. 27.
24. Cf. Ramonet, I. *L'espoir*, Le Monde diplomatique, gener 1996.
25. Cf. Ormerod, P. *Por una nueva economía. Falacias de las ciencias económicas*. Anagrama, Barcelona, 1995.
26. Cf. Assmann, H.- Hinkelammert, F. *A idolatría do mercado*, Voces, Petrópolis, 1989; Jung Mo Sung, *La idolatría del capital y la muerte de los pobres*, DEI, San José (C. R.), 1991; *Neoliberalismo y pobreza*, DEI, San José (C. R.), 1993; *Teología y economía. Repensando la teología de la liberación y utopías*, Nueva Utopía, Madrid 1996; Santa Ana, J. *La práctica económica como religión. Crítica teológica a la economía política*, DEI, San José (C. R.), 1991.
27. Scweickart, D. *Más allá del capitalismo*, Cristianisme i Justícia/Sal Terrae, Barcelona/Santander, 1997; cf., també, Zubero, I. *Movimientos sociales y alternativas de sociedad*, HOAC, Madrid, 1996, p. 89-101, on es poden trobar una biografia d'obres en castellà, que defensen l'existència d'alternatives econòmiques i socials al capitalisme: núm. 5 p. 93.
28. Cf. *La pobreza capitalista*, Tecnos. Madrid, 1993, p. 10-11.
29. Cf. García Roca, J. *Compasión, equidad y justicia: Iglesia Viva* 156 (1991), p. 575.
30. Entre el 30 de juny i el 4 de juliol de 1997 va tenir lloc a Lima el I Simposi internacional sobre la *Globalización de la Solidaridad*, amb la participació d'experts economistes així com més de 150 participants de 32 nacions de tots els continents. Es pot veure el document final que van aprovar els assistents a Pàgines 146 (agost 1997), p. 110-112.
31. Cf. Boff, L. *Con la libertad del Evangelio*, Nueva Utopía, Madrid, 1991, p. 19.

32. Segueixo molt de prop el que vaig escriure en una altra ocasió: *Una religión al servicio de lo inolvidable: Iglesia Viva* 184/185 (1996), p. 371-383.
33. Cf. Anisi, D. *La sonrisa de Keynes*, en AA. W. *La larga noche neoliberal...*, p. 296-297.
34. Jung Mo Sung, art. cit., p. 7.
35. Cf. Morín, E.- Kern, A. B. *Tierra-Patria*, Barcelona, Kairós, 1993, p. 205-219.
36. Cf. CA 30-35.40.43.
37. Cf. Assmann, H. (editor), *Sobre ídolos y sacrificios. René Girard con teólogos de la liberación*, DEI, San José (C.R.), 1991.
38. Cf. *Redemptor hominis*, 13.
39. Cf. Kehl, M. *La Iglesia. Eclesiología católica*. Sígueme, Salamanca, 1996, p. 222.
40. Només ho assenyalaré a tall d'exemple. En el núm. 8 del document *Instrumentum laboris* de l'Assemblea Especial per a Amèrica del Sínode dels bisbes que es va celebrar la tardor de 1997 es podia llegir el següent: *només a través d'una equilibrada comprensió de les dues naturaleses i de la seva perfecta unitat en la segona Persona de la Santíssima Trinitat, l'ésser humà pot aproximar-se al misteri de Jesucrist, present en l'avui de la història com a Cap de l'Església, que és el seu Cos* (cf. *Encuentro con Jesucristo vivo, camino de conversión, de comunión y de solidaridad*. *Ecclesia* 2.863 y 2.864, octubre 1997, p. 1540-1550 i 1578-1590; el text es pot trobar a la pàg. 1543; l'èmfasi és meu). Aquest text que suposo corregit en les sessions de l'Assemblea convertia la tasca de la iniciació creient i de l'experiència de la fe en una labor acadèmica i, el que és molt més greu, semblava esmenar la plana a Déu que va voler concedir un privilegi hermenèutic als pobres i senzills amb vista a reconèixer la veritat de la seva revelació (cf. Mt. 11, 25-28).
41. Cf. SRS 9f. 16c. 36.
42. Cf. Carta dels provincials llatinoamericans de la Companyia de Jesús, *El neoliberalismo en América Latina*, n. 8: Carta a las Iglesias desde El Salvador, n. 367, 1-15 desembre 1996, p. 13.
43. Cf. *Ser como ellos y otros artículos*, Siglo XXI, Madrid, 1992, p. 84-85.
44. Cf. *Ibid.*, p. 205.
45. Aquí jugo amb dues expressions llatines que potser hagi d'explicar als no iniciats en l'argot teològic. La primera recrea una famosa fórmula de **D. Bonhoeffer**: "*I nosaltres no podem ser honestos sense reconèixer que hem de viure en el món etsi deus non daretur*": encara que Déu no existís (Cf. *Resistencia y Sumisión. Cartas y apuntes, desde el cautiverio*. Ariel, Esplugues de Llbregat, 1969, p. 209). Amb ella volia recordar-nos que l'autonomia del món provocada per la modernitat era volguda per Déu: *El Déu que ens deixa viure en el món sense la hipòtesi de treball Déu, és el mateix Déu davant del qual ens trobem constantment*" (*Ibid.* p. 210). La meua fórmula pretén assenyalar que tota aspiració d'un nou ordre econòmic internacional que funcioni amb independència dels països pobres (com "si el pobre no existís") és inhonesta, però a més està condemnada al fracàs i no portarà la salvació a ningú. I amb aquesta finalitat l'he vinculada a una segona que recull el vell adagi: "*fora de l'Església no hi ha salvació*", transformant en

"*extra mundum nulla salus, fora d'aquest món no hi ha salvació*" per E. Schillebeeckx (cf. *Los hombres relato de Dios. Sígueme*, Salamanca 1989). Per part meva he prolongat aquesta relectura fins a concentrar-la en aquella part del món, les víctimes del vell ordre econòmic, pel futur realment humà i democràtic del qual passa necessàriament qualsevol nou ordre, i en el present del qual es troba kenòticament actuant la salvació escatològica de Déu.

46. *Caldrà abandonar una mentalitat que considera els pobres - persones i pobles- com un fardell o com molestos i inoportuns, àvids de consumir el que els altres han produït... La promoció dels pobres és una gran ocasió per al creixement moral, cultural i fins i tot econòmic de la humanitat sencera* (CA 28).

47. Cf. Moingt, J. *El hombre que venía de Dios*, vol. II Bilbao, Desclée de Brouwer, 1995, p. 149-156.

48. Cf. *Utopía y profetismo*, en Ellacuría, I./Sobrino, J. *Mysterium Liberationis. Conceptos fundamentales de Teología de la Liberación I*, Trotta, Madrid, 1990, p. 426 s.

49. Cf. Kehl, M., op., cit., p. 222.

50. Cf. *Primera Declaración de la Realidad contra el Neoliberalismo y por la Humanidad: Carta a las Iglesias desde El Salvador*, N. 377, 1-15 de maig, 1997, p. 9.

51. Cf. Duchrow, U. - Guck, M. *Alternatives á l'économie capitaliste mondiale. Repères bibliques et approches politiques pour vaincre una économie qui menace la vie: Liaisons Internationales 80* (1994), p. 2-11. Se'n pot trobar una condensació a *Selecciones de Teología*.

52. Cf. Freire, P. *Pedagogía de la esperanza. Un reencuentro con la Pedagogía del oprimido*, Siglo XXI, Madrid, 1993.

53. Cf. *La educación encierra un tesoro*, Santillana/UNESCO, Madrid, 1996.

54. Cf. Espasa, R. *Nueva Cultura económica, nueva pobreza*, en AA. VV., 1996, any de *l'eradicació de la pobresa*, Cristianisme i Justícia, Barcelona, 1996, p. 26-27.

55. Cf. CA 58.

56. Cf. Schweickart, D., op., cit., p. 399-409.

57. Cf. *Prólogo* en Schweickart, D., op., cit., p. 13-14.

58. Cf. Mc 2,1-12. Cf. Crossan, J. D. *Jesús: la vida de un campesino judío*, Crítica, Barcelona, 1994, p. 375.

59. Cf. *Tertio millenio adveniente*, 36.

-

© *Cristianisme i Justícia*, Roger de Llúria 13, 08010 Barcelona
Telf: 93 317 23 38; Fax: 93 317 10 94
espinal@redestb.es; <http://www.fespinal.com>